
УДК 159.947:159.9:35

Андрій Степанович Неділько,
*старший викладач кафедри особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МІСЦЕ І РОЛЬ ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкривається місце і роль спеціаліста з фізичного виховання в системі методичного забезпечення фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Наголошується на тому, що процес вивчення фізичного стану особового складу підрозділу охоплює оцінку фізичної підготовленості, функціонального стану основних систем організму, лімітуючи рухому діяльність. Вивчення військово-професійної діяльності і фізичного стану особового складу підрозділу, аналіз роботи з фізичної підготовки, розробка рекомендацій по поліпшенню фізичної підготовки, узагальнення і розповсюдження передового досвіду організації і проведення фізичної підготовки, забезпечення керівників фізичної підготовки необхідною методичною допомогою – найважливіші завдання у підготовці персоналу Державної прикордонної служби України. Пропонуються шляхи покращення роботи спеціаліста з фізичного виховання в системі методичного забезпечення фізичної підготовки майбутніх офіцерів.

Ключові слова: *фізична підготовка, спеціаліст з фізичного виховання, курсант, навчання у ВНЗ.*

© Неділько А. С.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищення рівня фізичної підготовленості персоналу Державної прикордонної служби України. Прикордонник повинен постійно перебувати у стані готовності до енергійних дій адекватних оперативно службовій обстановці. Слід зазначити, що якщо підрозділи й окремі групи військовослужбовців Міністерства оборони виконують завдання чергування, вартової служби і добового наряду з певною черговістю (тобто періоди інтенсивної служби у стані підвищеної готовності й відпочинку чітко розділяються), то прикордонники, навіть перебуваючи на відпочинку, включаються до складу груп по елементах порядку, що забезпечує дії за сигналами тривоги. Крім того, циклічний характер служби військовослужбовців-прикордонників у різних видах прикордонних нарядів визначає особливості планування начальником підрозділу органу охорони державного кордону видів забезпечення на добу, що й забезпечується рівнем фізичної підготовленості прикордонника.

Вивчення конкретних умов і специфіки процесу роботи спеціаліста з фізичного виховання у прикордонних підрозділах констатує наявність ряду чинників, які актуалізують їх потреби у розвитку особистісної самоорганізації. Серед таких чинників – великий обсяг вхідної інформації, недостатність наявної структури знань, умінь і навичок та професіоналізму керівників, підготовленість персоналу до виконання завдань Державної прикордонної служби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Актуальність даної проблематики обумовлена постійним інтересом психологів та педагогів (Карпов А. В., Шадриков В. Д.) до вивчення причин виникнення конфліктів в педагогічній взаємодії, до пошуку ефективних шляхів їх подолання. Розкриваються питання, які висвітлюють значну проблему на сьогодні, яка складається у підготовці спеціалістів з фізичного виховання, щодо підготовки їх у організації фізичної підготовленості персоналу для виконання службових обов'язків (Шведин Б. Я.)

Термін “конфлікт” походить від латинського слова *conflictus* і означає зіткнення сторін, думок, сил. Вивченню конфліктних відносин у

різних організаціях та колективах присвячені роботи Платонова Ю., Мескона М., Альберта М., Хедоурі Ф. та ін. [2, с. 11].

Дослідники відзначають, що причинами слабкої підготовленості персоналу, виникненню конфліктів, часто можуть бути як недоліки в забезпеченні і організації діяльності, різний рівень моральної і професійної підготовки особистості, особистісні якості кожного, так і негативні риси характеру: недисциплінованість, брутальність, безтактність, неврівноваженість, консерватизм, несправедливість, нечесність, егоїзм, властолюбство, безпринципність, лінь, недбале ставлення до справи.

Узагальнення робіт дослідників обґрунтовує методи і способи, що склалися у вивченні проблеми щодо підготовленості спеціалістів з фізичного виховання в системі методичного забезпечення фізичної підготовки майбутніх офіцерів з позиції системно-діяльнісного підходу. У вітчизняній педагогічній категорія діяльності посідає особливе місце.

Мета статті – розкрити роботу спеціаліста з фізичного виховання в системі методичного забезпечення фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості випадків Настанова з фізичної підготовки і інші керівні документи висвітлюють питання методики в загальній формі, не деталізують їх стосовно різних умов, передбачити які неможливо. Вони завжди орієнтовані на ініціативних начальників, керівників, здатних творчо підійти до реалізації загальних методичних установок. Тому фахівці з фізичної підготовки у своїй роботі по методичному забезпеченню не повинні формально слідувати єдиним для всіх рекомендаціям або нормам тих чи інших керівних документів. Важливо на їх основі знайти власні, найбільш ефективні шляхи вирішення завдань фізичної підготовки, що враховують всі місцеві фактори. Це вимагає систематичного аналізу стану фізичної підготовки в підрозділах, наукового підходу до прийняття (ухвалення) рішення по організації фізичної підготовки і вибору методики її проведення. У процесі роботи з фізичної підготовки необхідно вивчати ефективність запроваджених методів і органі-

заційних способів занять, оперативно вносити уточнення і зміни. Все це вимагає від фахівців певних знань і навичок дослідницької роботи.

Конкретна робота спеціаліста з фізичного виховання у прикордонному загоні по науково-методичному забезпеченню фізичної підготовки охоплює наступні види:

1. Вивчення військово-професійної діяльності і фізичного стану особового складу.
2. Аналіз роботи з фізичної підготовки.
3. Розробку рекомендацій щодо поліпшення фізичної підготовки.
4. Узагальнення і розповсюдження передового досвіду організації і проведення фізичної підготовки.
5. Забезпечення керівників фізичної підготовки необхідною методичною допомогою.

Перші два види робіт спеціаліста з фізичного виховання стосуються переважно до наукового забезпечення і вимагають знання простих дослідницьких прийомів, останні в рівній мірі містять елементи наукової і методичної роботи.

1. Вивчення військово-професійної діяльності і фізичного стану особового складу підрозділу важливе для того, щоб мати чітке уявлення про особливості його навчально-бойової і професійної діяльності, мати в своєму розпорядженні дані про динаміку фізичного розвитку і фізичної підготовленості особового складу. Надалі ці дані стануть основою для вироблення рішень з організації фізичної підготовки в підрозділі.

Особливості і характер професійної і навчально-бойової діяльності особового складу підрозділу є основоположними у вирішенні багатьох питань методичного забезпечення фізичної підготовки. Їх вивчення необхідне як для уточнення вимог і завдань фізичної підготовки, так і для вирішення всіх питань її організації. У процесі навчально-бойової діяльності звертається увага на характер і величину навантажень (фізичних, інтелектуальних, сенсорних, змішаних) для різних категорій військовослужбовців, їх розподіл в навчальних періодах. Вивчається обсяг і характер рухомих навичок, від яких залежить якість професійної роботи прикордонних фахівців. Важливе значення може мати часовий режим (доба, тиждень, місяць, рік) діяльності різних ка-

тегорій особового складу, а також вимоги до рівня їх працездатності і ступеня стійкості до несприятливих чинників на різних етапах служби.

Вивчення фізичного стану особового складу підрозділу охоплює оцінку фізичної підготовленості, функціонального стану основних систем організму, лімітуючи рухому діяльність і фізичного розвитку персоналу. У процесі служби ці показники не завжди постійні, багато факторів викликають їх помітну динаміку. При постійній дислокації, систематичному навчанні, дотриманні здорового режиму вони поліпшуються, після практичних навчань чергувань, при дії несприятливих умов можуть на деякий час погіршуватися. Вивчення динаміки фізичного стану особового складу підрозділу дає можливість передбачати ці зміни і вносити певні уточнення до методики фізичної підготовки.

Для того, щоб отримати об'єктивне уявлення про фізичний стан особового складу, необхідно використовувати дані медичного обстеження, використовувати при необхідності спеціальні тести.

Коли в підрозділ приходить молоде поповнення, опитування дозволяє встановити: хто яким видом спорту займався до початку служби в ООДК, які має досягнення, хто має суддівську категорію, скільки чоловік не уміє плавати або ходити на лижах тощо.

Опитування тих, хто вже має досвід служби в підрозділі, необхідний найчастіше для з'ясування думки особового складу про зміст спортивної роботи, підведення її підсумків, проведення змагань, організації здорового дозвілля, а також при вивченні вимог до фізичної і психологічної підготовки тих або інших фахівців. У подальшому всі ці відомості дозволять виробити найбільш оптимальне рішення з багатьох питань щодо проведення спортивної роботи.

Корисну інформацію спеціаліста з фізичного виховання дають також дані медичних обстежень. По динаміці показників фізичного розвитку персоналу до певної міри можна судити і про ефективність фізичної підготовки. Зростання захворюваності, особливо простудних захворювань, – пряме свідчення відсутності елементів гартування в системі фізичної підготовки. Зростання травматизму на заняттях і в процесі спортивного тренування – сигнал про погане методичне забезпечення та недостатню кваліфікованість спеціалістів з фізичного виховання.

Особливо важливе значення для науково-методичного забезпечення мають дані про динаміку фізичної підготовленості особового складу в підрозділах. Регулярні перевірки і оцінки фізичної підготовки дозволяють не тільки встановити фактичний стан як підсумок роботи за якийсь певний період, але і виявляти відмінності в рівні розвитку фізичних якостей і навичок окремих категорій військовослужбовців, між різними підрозділами і між перевірками. Оперативний аналіз результатів перевірок дозволяє зробити конкретні і, якщо необхідно, прийняти організаційні і методичні заходи для посилення дієвості фізичної підготовки.

2. Аналіз роботи з фізичної підготовки здійснюється зазвичай після закінчення певного етапу професійної підготовки, періоду навчання. Ця діяльність пов'язана з творчим осмисленням виконаної роботи і пошуком можливостей її вдосконалення в майбутньому. Аналіз роботи ведеться в трьох основних напрямках: 1) вивчення досягнутих результатів у фізичній і спортивній підготовці; 2) виявлення позитивних і негативних сторін в організації і методиці; 3) оцінка умов і можливостей для посилення фізичної підготовки.

Вивчення результатів фізичної підготовки здійснюється на основі даних перевірок, оцінки працездатності і дій військовослужбовців (персоналу) на заняттях, при виконанні військово-професійної роботи, показників огляду спортивної роботи. Аналіз всіх цих показників, їх порівняння з вимогами керівних документів, поставленими командуванням і результатами минулих років дають можливість спеціалісту з фізичного виховання зробити детальні висновки, висвітити всі особливості підсумків роботи.

Можливості покращення роботи можна виявити в умовах дислокації підрозділу, якщо проаналізувати, як використовуються на користь фізичної підготовки навколишня місцевість, територія, місцеві водоймища, кліматичні особливості, спортивна база інших відомств. Додаткові умови для фізичного тренування особового складу часто виявляються при уважному вивченні особливостей його навчально-бойової і повсякденної діяльності: можна знайти новий маршрут для попутного фізичного тренування, подекуди ширше використову-

вати бойові та спеціальні способи і дії для розвитку прикладних вмінь, навиків і якостей, створити кращі умови для самостійних занять в місцях розташування особового складу, приміщеннях, в навчальних містечках та майданчиках. Шляхи результатів, особливо в спортивній роботі, можна визначити при уважному вивченні керівних документів з фізичної підготовки, наприклад, нової Військово-спортивної класифікації, керівництва по огляду спортивної роботи та інших.

Немало можливостей приховано і в самій системі фізичної підготовки. Перш за все важливо, як використовується час, відведений на фізичну підготовку, яка ефективність занять або інших заходів. Як правило, тут відразу виявляться резерви часу, необхідність раціоналізації в методиці проведення занять. Посилення роботи з фізичної підготовки може бути пов'язане з підвищенням методичної підготовленості керівників, розширенням навчальної матеріальної бази, якості проведення практичних занять, вдосконаленням всіх елементів організації і забезпечення. Неабияку роль може відігравати посилення агітаційно-пропагандистської роботи, гласності і демократизму в організації змагання на кращі результати у фізичній підготовці або огляді спортивної роботи.

Всі ідеї і пропозиції з вдосконалення фізичної підготовки поступово накопичуються, записуються начальником фізичної підготовки, аналізуються і узагальнюються. Їх впровадження здійснюється після розгляду командуванням і спортивною громадськістю.

3. Розробка рекомендацій щодо поліпшення фізичної підготовки проводиться на основі аналізу її стану. Вона ведеться в основному спеціалістом з фізичного виховання по двох напрямках: вгору, у вигляді доповідей і обґрунтованих пропозицій командування, і донизу, у вигляді документів і методичних розробок для керівників фізичної підготовки в підрозділах.

Упровадження в життя рекомендацій з фізичної підготовки залежить насамперед від командування підрозділу. Як правило, свої рекомендації спеціаліст з фізичного виховання узгоджує з відповідними посадовими особами, обговорює задалегідь із заступником начальника ООДК (підрозділу) і тільки потім подає для включення в про-

екти відповідних документів, що мають основоположне значення. До них, наприклад, належать: а) загальні вказівки з фізичної підготовки для включення в накази; б) проекти рішень начальника по основних питаннях організації фізичної підготовки, що включаються в плани професійної підготовки; в) документи планування фізичної підготовки, що вимагають затвердження начальника.

Більш детально розробляються рекомендації, реалізація яких залежить від начальників підрозділів і спортивних кадрів. У зручному для використання вигляді вони відображаються в планах фізичної підготовки і спортивної роботи, методичних документах, які приймаються до керівництва в підрозділах.

Крім того, повідомлення про нові практичні рекомендації, цікаві пропозиції по вдосконаленню фізичної підготовки можуть робитися на науково-методичних зборах, засіданнях спортивного комітету, зборах, спортивного активу та курсах мультиплікації, а також на інструкторсько-методичних, показних заняттях, інструктажах.

4. Узагальнення і розповсюдження передового досвіду організації і проведення фізичної підготовки. Процес фізичної підготовки в підрозділах одного прикордонного підрозділу для всіх зразковий. Тому позитивний досвід роботи виявляється в підрозділі швидко і при невеликих зусиллях керівників може відразу стати загальновідомим. Передовий досвід організації і проведення фізичної підготовки полягає, зазвичай, в умілому використанні всіх форм і можливостей для тренування, в цікавій організації проведення спортивного дозвілля, в ефективних методичних знахідках при проведенні занять, змагань, в зразковому утриманні закріпленої навчально-матеріальної бази, в оригінальному обладнанні та устаткуванні спортивних куточків (майданчиків) у відведених місцях, наочній агітації, стендів і так далі. При ознайомленні з досвідом важливий не тільки результат, але і інформація про те, як цей досвід досягався, які умови і чинники сприяли успіху.

Однак окремі досягнення начальників підрозділів і спортивного активу – це мала частка досвіду. Багато корисного, гідного впровадження є в інших підрозділах, у теорії і організації фізичної під-

готовки, яка вивчає і узагальнює передовий і світовий досвід. Тому спеціалісту з фізичного виховання, викладачам фізичного виховання, спеціалістам з фізичної підготовки необхідно постійно шукати нове в методичній літературі, прикордонних періодичних виданнях, ретельно вивчати досвід інших фахівців (спеціалістів) навчально-методичних зборів, на курсах підвищення кваліфікації. Необхідно і самому вести дослідницьку роботу у напрямі пошуку найбільш ефективної організації і методики проведення фізичної підготовки в конкретних умовах свого прикордонного підрозділу, використовувати нові засоби навчання і тренування, намагатись виконати різні, інші способи проведення занять, проводити порівняльні експерименти у пошуках кращої методики.

Для розповсюдження кращого та передового досвіду у підрозділі використовуються різні способи. Це – усна інформація, показ методики шляхом практичного проведення заняття, ілюстрація на стендах, підготовка методичних розробок для начальників підрозділів, позитивного досвіду в методичних документах тощо. Також широко використовується розповсюдження передового досвіду в організації та проведенні зборів та курсів мультиплікації.

5. Забезпечення керівників фізичної підготовки необхідною методичною допомогою та посібниками є важливою умовою зростання їх методичної підготовленості і чіткої організаторської роботи з фізичної підготовки.

Головними посібниками керівників фізичної підготовки є:

1. Настанова з фізичної підготовки.
2. Нормативні вимоги з видів спорту (спортивна та військово-спортивна класифікація).
3. Керівні документи з організації оглядів стану спортивної роботи і проведення масових заочних змагань.
4. Навчальні або методичні посібники, що видаються центральним прикордонним видавництвом.

Всі вони випускаються масовим тиражем і прямують в плановому порядку у підрозділи. Завдання спеціаліста з фізичної підготовки (викладачів фізичного виховання) полягає в тому, щоб своєчасно по-

дати заявку, розподіливши посібники між підрозділами, ознайомити начальників з їх змістом, навчити користуватися ними і перевіряти знання основних положень цієї літератури .

Тренерів по спорту і суддів необхідно забезпечити посібниками з організації і проведення навчально-тренувальної роботи із спортсменами, правилами спортивних і військово-спортивних змагань.

Конкретна робота по навчально-методичному забезпеченню фізичної підготовки охоплює наступні види:

1. Надання методичної допомоги командирам підрозділів в підготовці та проведенні занять і спортивних заходів.
2. Методичне керівництво самостійного фізичного тренування персоналом.
3. Організацію роботи методичного класу (кабінету) по фізичній підготовці і спорту.

Надання методичної допомоги начальникам підрозділів. Рівень їх методичних знань і навичок, їх ставлення до фізичної підготовки і спорту суттєво впливають на якість і результати процесу фізичної підготовки в підрозділах. Конкретна допомога залежить від етапів професійної підготовки, результатів контролю якості організації і методики фізичної підготовки і здійснюється з урахуванням особи кожного начальника, його досвіду і посадового положення.

Робота починається з ознайомлення начальників керівними і методичними документами по організації і методиці проведення фізичної підготовки з персоналом, тобто поставленими командуванням завданнями, змістом програм, нормативами, вимогами до організації і проведення навчальних занять, ранкової фізичної зарядки, спортивної роботи, попутного тренування. У деяких ООДК, наприклад, спеціалісти з фізичного виховання спеціально готують і видають всім начальникам, що містять мінімально необхідну інформацію, яка суттєво полегшує начальникові роботу з фізичної підготовки. До неї підшиті документи, що розкривають основні вказівки командування і завдання з фізичної підготовки на навчальний рік (період), розрахунок годин, поурочні плани занять, план зарядки на місяць, план розподілу об'єктів матеріальної бази, нормативи з фізичної підготовки і багато

іншого. Таким чином, для складання розкладу занять підрозділу, начальник має під рукою всю потрібну інформацію.

Велику допомогу начальникам надають своєчасне проведення інструкторсько-методичних занять, інструктажів, особливо перед проведенням занять за будь-яким розділом фізичної підготовки та періодом навчання. До них дуже важливо надати конкретні поради та пропозиції з методики навчання і тренування, навчити способам допомоги і страховки, показати все реально, добитися повного засвоєння методики начальниками.

Спеціалісту фізичного виховання бажано частіше бути присутнім на заняттях, спортивних заходах, що проводяться начальниками, і надавати допомогу безпосередньо на місцях зразковим показом. Робити це треба делікатно, ненав'язливо, не принижуючи гідності та авторитету начальника в очах підлеглих.

Висновки. Якщо порівнювати ці групи психологічних механізмів, слід зазначити, що вони розрізняються, по-перше, за рівнем усвідомленості, оскільки при вирішенні стандартних навчальних завдань суб'єкт може реалізувати свій досвід у вигляді певних автоматизмів самоорганізації. По-друге, за рівнем енергетичних витрат. У першому випадку енергетичні витрати, за рахунок внутрішньої конфліктності, достатньо високі, а при порушенні процесів саморегуляції цілком імовірно виникнення різних невротичних утворень. По-третє, за результатами самого процесу самоорганізації. Результатами дії першої групи психологічних механізмів є нові смисли і відносини у навчальній діяльності, зміна мотивів діяльності, якісно нові техніки, технології в процесі навчання, перетворення особистого досвіду у цій діяльності. У свою чергу підсумком функціонування психологічних механізмів другої групи є закріплення у досвіді наявних технологій самоорганізації, подальша стабілізація стереотипів, шаблонів діяльності суб'єкта по самоорганізації в процесі навчання. Разом з тим, необхідно відзначити ряд суттєвих моментів, пов'язаних з деформацією процесу самоорганізації. Самоорганізація може йти по невротичному шляху розвитку. У першому випадку джерелом подібної деформації стає негативний досвід вирішення подіб-

них завдань у минулому, внутрішні бар'єри і порушення, а також при виникненні – екстремальні і надекстремальні умови діяльності. У другому випадку джерелом деформації самоорганізації стають сформовані раніше і закріплені у досвіді внутрішньо особистісні порушення.

Перспективи подальшого дослідження цієї теми доцільно здійснювати за такими напрямками: психологічні детермінанти самоорганізації курсантів у процесі професійної підготовки; вивчення загальних і специфічних характеристик самоорганізації їхньої навчальної діяльності.

Список використаної літератури

1. Карпов А. В. Психология принятия решения в профессиональной деятельности / А. В. Карпов. – М., 1991.
2. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М., 1982. – 268 с.
3. Шведин Б. Я. Человеческий фактор в управлении войсками: проблемы и поиски / Б. Я. Шведин. – М. : ВПА, 1989.
4. Компанец В. С. Психофизиологические критерии умственного утомления и их профорентационная значимость : дис. ... д-ра психол. н. / В. С. Компанец / Институт психологии им. Г. С. Костюка АПН Украины ; Винницкий гос. мед. Ин-т им. Н. И. Пирогова. – К., 1996. – 442 с.
5. Степанов С. Ю. Рефлексивно-инновационный процесс: модель и методы изучения / С. Ю. Степанов, И. Н. Семенов // Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная. – М., 1990. – С. 16–23.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Фігура О. В.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015

Неделько А. С. Место и роль специалиста по физическому воспитанию в системе методического обеспечения физической подготовки

В статье раскрывается место и роль начальника физической подготовки и спорта, специалиста по физическому воспитанию в системе методического обеспечения физической подготовки будущих офи-

церов-пограничников. Акцентируется внимание на том, что процесс изучения физического состояния личного состава подразделения охватывает оценку физической подготовленности, функционального состояния основных систем организма, лимитируя подвижную деятельность и физическое развитие персонала. Автор указывает на такие аспекты, как изучение военно-профессиональной деятельности и физического состояния личного состава подразделения, анализ работы по физической подготовке, разработку рекомендаций по улучшению физической подготовки, обобщение и распространение передового опыта организации и проведения физической подготовки, обеспечение руководителей физической подготовки необходимой методической помощью, что является важнейшей задачей в подготовке персонала Государственной пограничной службы Украины. Предлагаются пути улучшения работы специалиста по физическому воспитанию в системе методического обеспечения физической подготовки будущих офицеров.

Ключевые слова: *физическая подготовка, специалист по физическому воспитанию, курсант, обучение в ВНЗ.*

Nedilko A. S. Place and role of the chief of physical training and sport, expert on physical training in system of methodical support of physical training

The place and role of the chief of physical training and sport, the expert on physical training in the system of methodical support of physical training of future border guard officers are revealed in the article. The attention is paid to the fact that the process of physical condition studying of border guard personnel includes the estimation of physical readiness, the functional condition of the basic systems of an organism limiting the mobile activity and physical development of the personnel. The author specifies such aspects as studying of military and professional activities and physical condition of personnel of a unit, the work analysis on physical training, development of recommendations on improvement of physical training, generalization and distribution of best practices on organization and carrying out of physical training, provision of chiefs of physical training with neces-

sary methodical support which is the vital aspect in training of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine. The ways to improve the work of the chief of physical training and sport, the expert on physical training within the system of methodical support of physical training of future officers are suggested.

Keywords: *physical training, expert on physical training, chief of physical training and sport, cadet, training in higher educational establishment.*